

RECENZIJA PAR JAUNO PUBLIKĀCIJU “ATMIŅU MANTOJUMS PAAUDZĒS: DZĪVESSTĀSTU PERSPEKTĪVA”

Silva Senkāne
silva.senkane@rsu.lv

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts.
Skultāne Vieda (zin. red.). **Atmiņu mantojums paaudzēs: dzīvesstāstu perspektīva.**
Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2022, 256 lpp.

Atslēgas vārdi: paaudzes, atmiņu pārnese, dzīvesstāsti

Raksta autore vērtē 2022. gadā izdoto Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta kolektīvo monogrāfiju “Atmiņu mantojums paaudzēs: dzīvesstāstu perspektīva”. Šī monogrāfija 20. gadsimta latviešu dzīvesstāstu bagāto klāstu pirmoreiz apskata paaudžu perspektīvā, izmantojot gan horizontālo (paaudžu robežās), gan vertikālo (paaudžu pēctecības) skatījumu. Raksta autore ir akcentējusi katra autora devumu dzīvesstāstu pētījumu paplašināšanā.

2022. gadā izdotā Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta kolektīvā monogrāfija 20. gadsimta latviešu dzīvesstāstu bagāto klāstu pirmoreiz apskata paaudžu perspektīvā, izmantojot gan

horizontālo (paaudžu robežās), gan vertikālo (paaudžu pēctecības) skatījumu.

Starpdisciplinārais skatījums — antropoloģija, kulturoloģija, socioloģija, vēsture — paver daudzkrāsainu ieskatu atmiņu

mantojuma paaudžu tēmās, kas varētu saistīt plašu sociālo un humanitāro pētnieku un pārējo interesentu loku.

Kolektīvo monogrāfiju kā Latvijas Zinātnes padomes (LZP) Fundamentālo un lietišķo pētījumu projekta¹ saturisko mantojumu sarakstījuši deviņi autori — Latvijas zinātniskajā sabiedrībā pazīstami dažādu paaudžu sociālo zinātņu pētnieki.

Ievaddaļā (“Atmiņu ceļš no paaudzes uz paaudzi”, autore Vieda Skultāne (dz. 1944)) ir iezīmēts teorētiski konceptuālais rāmis, kas satur tādus konceptus kā atmiņu pārnesi, tostarp no paaudzes uz paaudzi, atceršanās, aizmiršana, atmiņu vieta un vide, temporālie režīmi, memoralizācijas prakses u. c. Tas ļauj jebkuram interesentam jebkurā konkretizācijas līmenī iepazīties, saprast un tātad izmantot monogrāfijā piedāvāto saturu savā profesionālajā sfērā.

Edmunds Šūpulis (dz. 1974) nodaļā “Atmiņa un dzīvesstāsti paaudžu perspektīvā” sniedz detalizētu otra svarīgākā krājuma koncepta teorētisku saturisku analīzi, uzsverot Karla Manheima (*Karl Mannheim*, 1893–1947) atziņu, ka “paaudze [ir] viens no būtiskākajiem faktoriem vēstures attīstības dinamikā”². Ļoti aktuāli izskan Šūpuļa ideja, ka zinātnisko interesi par paaudžu kontrastiem veicina tieši mūsdienu sabiedrības pamanāmie lūzumi.³ Piešķirot zinātnisku precizitāti tādiem ikdienā satopamiem izteikumiem kā “manas paaudzes cilvēki”, “tradīcija pāriet no paaudzes uz paaudzi”, Šūpulis piedāvā savu Latvijas paaudžu klasifikāciju, izmantojot gan Rietumu teorētiku, gan Krievijas, Lietuvas, Igaunijas pētnieku izstrādātās paaudžu klasifikācijas, tomēr ņemot vērā Latvijas vēsturiskās attīstības specifiku.⁴

Lai nepiedēvētu paaudžu pārstāvjiem īpašības, kas izrādās vecuma posma noteiktas, jānošķir paaudžu un vecuma grupu struktūras sabiedrībā, jo indivīda dzīves laikā vecuma posmi secīgi nomaina cits citu, bet piederība paaudzei paliek nemainīga.

Jāizpēta katrai paaudzei raksturīgais tās unikālais novietojums vēstures procesā, tātad atsevišķu paaudžu vēsturiskā lokalizācija.

Pats paaudzes jēdziens apvieno bioloģijas un kultūras faktus:⁵

- paaudzes kā priekšteči un pēcteči;
- paaudzes kā demogrāfiskās vienaudžu kohortas;
- paaudzes kā kopīgās vēsturiskās pieredzes nesējas.

Tādā veidā paaudžu izpētē un analizē ir iespējama gan vertikālā (uz radniecību balstītā), gan horizontālā (kohortas) pieeja. Autors vairāk uzmanības veltījis tieši otrajai, apskatot kritērijus, kā socioloģiski izdalīta kohorta kļūst par paaudzi, proti, piesaistot subjektīvo dimensiju, pieredzes un atmiņas aspektu.

Turpmākajās nodaļās tiek iztirzātas dažādas konkrētas paaudzes un un/vai konkrēti atmiņu pārneses aspekti.

Kaspars Zellis (dz. 1972) nodaļā “Padomju paaudze Latvijā: pieredzes lauks un atmiņu pārnesi” aplūko vienu no padomju vēstures perioda paaudzēm (1945.–1965. gadā dzimušie). Raksturojot padomju paaudzes diskursu, autors norāda uz padomju paaudzes definējuma saistību ar *homo soveticus* jēdzienu un salīdzina ar krievu, igauņu un lietuviešu izstrādātajiem tekstiem, tomēr akcentē paaudzes specifiku Latvijā. No Nacionālās mutvārdu vēstures krājuma izmantotajām intervijām autors veido spilgtu vēstījumu par padomju paaudzes atmiņu saturiskajām tēmām. Jautājums par to, kas no individuālās vai ģimeņu atmiņu pieredzes tiks pārnesti uz kultūras atmiņu, ir, autoraprāt, nevis pašas paaudzes, bet tās mantinieku atbildības sfēra.

Citas paaudzes atmiņu specifisku aspektu aplūko Maija Krūmiņa (dz. 1985) nodaļā “Māju izjūta trimdas latviešu dzīvesstāstos”. Trimdas kā migrācijas specifiskam tipam un ar to saistītajam zaudējumam un tai sekojošai nostalgijai ir atšķirīgas izpausmes trimdas pirmajā un arī otrajā paaudzē. Autore

sniedz konkrētus piemērus, kā atmiņas pārnese dinamiski rada atšķirīgus māju izjūtu variantus, kopumā tomēr darbojas kultūras identitātes veidošanā.

Māra Zirnīte (dz. 1943) nodaļā “Atmiņu kultūrslāņi dzīvesstāstos” ļauj ieskatīties ļoti specifiskā atmiņu pārneses gadījumā: vecā-māte Margarita 1910. gadā dzimusi Rīgā, lielāko mūža daļu nodzīvojusī Austrālijā, 94 gadu vecumā atgriežas Latvijā; mazmei-ta Marianna 1972. gadā dzimusi Kanādā, uzaugusi Austrālijā, pēdējos 20 gadus dzīvo Latvijā. Abu vienas dzimtas sievietu atmiņu savstarpējo mijiedarbošanos gandrīz simt gadu garumā autore dara zināmu mums ar lielu pietāti un dziļu izpratni.

Ginta Elksne (dz. 1971) nodaļā ““Man liekas, ka man ir divas mājas”: piederības izjūta izceļotāju stāstos” turpina migrā-cijas pētījumu virzienu. Šoreiz tie ir t. s. jaunie emigranti Zviedrijā, kuri emigrējuši pēc 2008. gada pārsvarā ekonomisku iemeslu dēļ.

Marutas Prankas (dz. 1953) izstrādātajā nodaļā “Atmiņu pārnese Zviedrijas trimdas otrās paaudzes dzīvesstāstos” jēdziens “Otrā paaudze” ir saistīts ar migrantu pēcnācēju nenoteikto stāvokli, iespējamo diskriminā-ciju, integrācijas problēmām. Sava nozīme

ir arī tam, ka ir politiskas atšķirības starp Zviedrijas trimdas pirmo paaudzi un Zviedrijas sociāldemokrātisko sabiedrību. Kā tas ietekmē Otrās paaudzes etnisko identitāti, to autore parāda, analizējot abu paaudžu dzī-vesstāstu intervijas.

Agita Lūse (dz. 1962) nodaļā “Spītējot attālumam: izsūtītas ģimenes atmiņas rūpju ētikas perspektīvā” demonstrē, kā Nelas Nod-dingsas (*Nel Noddings*, 1929–2022) izstrā-dāto rūpju pieeju var lietot, apskatot vienas ģimenes dzīvesstāstu ierakstu kolekciju un tajā identificējot daļu no plašāka savstarpējo rūpju tiklojuma laikā un telpā. Man perso-nīgi interesanta šķita atziņa, ka atmiņas var traktēt ne tikai kā vārdos ietvertās zināšanas un ieskatus, bet arī veidotās attieksmes un raksturus, prasmes un morālās izvēles.⁶

Māras Zirnītes un Ievas Gardas-Rozenbergas (dz. 1980) veidotais grāmatas pielikums “Vienas dzimtas četru paaudžu sievietu atmiņas” ir lasāms kā patstāvīgs kvalitatīvs pētījums, jo līdzās dzīvesstāstu tekstu fragmentiem var redzēt metodoloģis-ko pieeju, uzdotos jautājumus; saturs tiek strukturēts gan laikā, gan pa atsevišķām tē-mām. Apakšnodaļā “Dzīvotā telpa no paaudzes paaudzē” autore piedāvā arī interpre-tāciju, nonākot pie dzīvotās telpas jēdziena.

Avoti un piezīmes

- ¹ LZP fundamentālo un lietišķo pētījumu projekts “Atmiņu pārnese starp paaudzēm: naratīvā perspektīva” (Nr. lzp-2018/1-0458).
- ² Skultāne V. (zin. red.). *Atmiņu mantojums paaudzēs: dzīvesstāstu perspektīva*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2022, 256 lpp.: 23.
- ³ *Ibid*, 21. lpp.
- ⁴ Pirmā neatkarīgās Latvijas paaudze (1890.–1910. gadā dzimušie). Zudušās Latvijas paaudze (1910.–1930. gadā dzimušie). Kara laika bērni (1930.–1945. gadā dzimušie). Pirmā padomju paaudze (1945.–1965. gadā dzimušie). Atmodas paaudze (1965.–1980. gadā dzimušie). Pirmā atjaunotās Latvijas Republikas paaudze (1980.–1995. gadā dzimušie).
- ⁵ Skultāne, op. cit., 21. lpp.
- ⁶ *Ibid*, 154. lpp.

Par autori

Dr. sc. soc. Silva Senkāne ir socioloģe, docente, strādā Rīgas Stradiņa universitātes Statistikas laboratorijā, konsultē medicīnas un sociālo zinātņu pētījumu datu apstrādē un analizē, piedalījies virknē pētījumu izglītības un jaunatnes socioloģijā, patlaban piedalās LZP pētījumā *Memento Mori: End of Life, Death and Imagined Afterlife in the Contemporary Latvian Lifeworld*.

About the author

Dr. sc. soc. Silva Senkāne is a sociologist, assistant professor, works in the Statistics Laboratory of Rīga Stradiņš University, advises on the processing and analysis of medical and social science research data, has participated in a range of studies on education and youth sociology, is currently participating in the study *Memento Mori* of the Latvian Council of Science — “End of Life, Death and Imagined Afterlife in the Contemporary Latvian Lifeworld”.

REVIEW OF THE NEW PUBLICATION LEGACY OF MEMORIES THROUGH GENERATIONS: THE PERSPECTIVE OF LIFE STORIES

Silva Senkāne

silva.senkane@rsu.lv

Summary

Keywords: *generations, memory transfer, life stories*

The author of the article evaluates the collective monograph of the Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia, *Legacy of Memories Through Generations: The Perspective of Life Stories*, published in 2022. The evaluated monograph examines the rich range of Latvian life stories of the 20th century for the first time in a generational perspective, using both a horizontal (within generations) and a vertical (generational succession) perspective. The author of the article has highlighted the contribution of each author to the expansion of life story research.